

Helyes szabad idő's szokások kialakítása a napköziben

Az iskolai napközi otthonban a tanulás, az iskolai feladatok megszilárdítása áll munkánk középpontjában. A tanúláshoz azonban sok száállal kapcsolódik, de azon túl is mutat az a sokszinű szabadidő-tevékenység, amelyre módot és lehetőséget ad a napközi. A szabad időnek olyan tartalmat kell adnunk – az új nevelési-oktatási tervet figyelembe véve –, ami az ismeretszerző érdeklődésnek tápot ad, társas együttműködésre indít, s fejlesztí az egyéni képességeket is.

A szabad időt kötött (irányított) foglalkozásokkal és szabad foglalkozásokkal töltik a tanulók. Ez utóbbiak folyamán a tanuló annyiban szabad, amennyiben többféle foglalkozásokból, tevékenységekből választhat egyénileg vagy csoportosan.

A gyerekeket azzal lehet legjobban tevékenységre mozgósítani, ha megteremtjük ennek feltételeit is. Erre a különféle játékok, ezermesterkedés s egyéb szórakozásfajták mellett a tanterv kiegészítő anyaga is kiválóan alkalmas.

A szabad időnek tartalmában kapcsolódnia kell az iskola tanulmányi feladataihoz, a helyi feltételekhez, a televízió, a rádió adásaihoz, az évszakok és az időjárás lehetőségeihez. A kötetlen szabad idő's tevékenységeknek meg kell felelniük annak a feltételnek, hogy a tanulók ne érezzék kényszernek, „munkának”, „kötelezőnek” a szabad foglalkozásokat még akkor sem, ha a közös foglalkozások során együtt kell munkálkodniuk. Egyesíteniünk kell a nevelési követelményeket a gyerekek kívánságaival, és a rendelkezésre álló időt úgy kell beosztani, hogy a nevelési követelmények érvényre jussanak.

A tevékenységek szervezésénél a gyermek szükségleteire és a már kialakult motívumokra kell építeniünk egyfelől, másfelől pedig új, magasabb rendű motívumokat kell kialakítanunk.

Csoportomban sok öntevékeny tanuló van. Többségük alkalmazkodni tudó, életkorának megfelelő magatartású. Már második éve vezetem ezt a csoportot, így év elején a munkaterv elkészítésekor könnyebb volt a dolgom, mint korábban. Tudtam, milyen kialakult szokásokra építhetek, és milyen területeken szorul a csoport további fejlesztésre. Általános napirendünket (képes), konkrét napi programunkat (rajzos) formában készítjük el.

Az általános napirend elkészítésénél igyekeztem az időnket úgy beosztani, hogy minden tevékenységre megfelelő időmennyiség jusson, ugyanakkor a kitűzött neveltségi és tanulmányi szintre eljusson a csoport év végére.

A konkrét rajzos napi programunk tartalmazza a napi, irányított szabad időben elvégzendő feladatainkat, munkánkat. Pl. játékfoglalkozás esetén milyen játéktípust játszunk, technikai foglalkozás során milyen tárgyakat vagy játékokat készítsünk.

A szabad időben szervezett programok megvalósítása csoportos és egyéni formában történik. Ezek a változatok felváltva fordulnak elő, a legtöbbször azonban a kisebb csoportos ténykedések a meghatározók.

Mivel a csoportom tanulói összeszokottak, egy-egy játék, munkafeladat elvégzésére önként alakulnak alkalmi közösségek. Közvetett irányítással önállóságot engedek, miközben részt veszek egy-egy kisebb csoport foglalkozásában. Egy-egy tanáccsal, ötlettel segítve, előrelétem az elakadt tevékenykedést.

Különösen fontos feladatomnak tartom mindennapi felkészülesem során, hogy a szabad idő örömteli, kulturált eltöltésének igényét bontakoztassam ki, és szokásait alakítsam ki a tanulóimban.

Kialakult szokás csoportomban, hogy a tanulók mindennap bedobják a „*kívánságzsákba*” ötleteiket, javaslataikat a következő napi kötetlen szabad idő eltöltésére. Legtöbbször nemcsak ötletek gyűlnek össze, hanem konkrét dal, mese, játék stb. leírását tartalmazó anyagok is.

Az általános napirendünk mindig ad annyi időt, hogy néhány perccel ezen tevékenységek megbeszélésével is eltöltsünk. Ez rendszerint az ebéd előtti előkészületeknél történik. Mindez jelentős könnyebbséget ad a délutáni felkészülésem során, hiszen számba veszem lehetőségeinket, és megtervezem véleményeink, elképzeléseink alapján a következő napra a szabad idő elfoglaltságokat.

A tanulók kezdeményezései mellett én is ajánlok tevékenységi formákat, melyeket ők még nem ismernek, nem tudnak. Elsajátíthatnak új technikákat (monotypia batikolás, domborítás), megtanulhatnak új dalokat stb. Az újat mindig nagyon szívesen fogadják és igénylik is. Kíváncsiak, érdeklődnek, és megnyilvánulásaikból kitűnik, hogy már szinte csinálnák is.

Sok munkát, időt igényel egy-egy ilyen tevékenységre való felkészülés, de akarásuk, tennivágyásuk és örömük mindent kárpótol. Csodálatos érzés látni tanulóim arcán azt az örömet, csodálkozást, melyet tekintetük sugároz egy-egy elvégzett tevékenység után. Ez nekem is olyan lelkesedést ad, amely még többre és jobbra serkent a további munkámban.

Tanulóim leginkább azokat a formákat, tevékenységeket szeretik, melyeknek kézzelfogható eredménye is van. Ezért különböző gyűjtőmunkákat is végzünk. Összeszedjük a hulladékanyagokat (flakonok, zoknik, textil, dobozok), melyeket a legváltozatosabb formában használunk fel. Készítünk pl. zokniból kabalahernyót és kutyát, dugókból kígyót, flakonokból különböző játékokat, üres mustároszobából domborítunk, és még számtalan lehetőség van ezeknek az anyagoknak a hasznosítására.

Gyűjtjük a *Szovjetunió* reprodukcióit, melyet a „Mi Galériánk” című táblán helyezünk el. Ezáltal nevellem őket a művészet értékelésére, szeretetére.

A bábjátékot is igyekszem felhasználni nevelési céljaink elérésére. A bábjáték olyan légkört teremt, amelyben a gyermek játékos kedve, csapongó képzelete, mozgásigénye és alkotókészsége szabadon megnyilvánulhat. Kedve szerint elevenítheti meg a neki tetsző meséket, életének megtörtént vagy elképzelt eseményeit. E spontan jellegű játék látszólag független a szervezett tanítási órától, valójában azonban azoknak szerves része, kiegészítője. Képzéletet működtető. Szabad teret biztosít a gyermek romantikus hajlamainak, alkotó vagy reprodukív fantáziájának levezetésére.

Csoportom nagyon szereti a bábjátást. A kötetlen szabad időben alkalmi kis csoportok alakulással elkezdődik a bábkészítés. Ezekkel meséket, mondákat, a hétköznapi élet eseményeit jelenítik meg. Alkalmat adok nekik arra, hogy ezeket bemutathassák a többi csoporttagnak is egy-egy kulturális foglalkozáson. Az ilyen megoldás mindig jobb munkára serkenti őket.

Egymástól oly sokat tanulnak, és szinte egymás számára teszik vonzóvá a különböző tevékenységeket. Ezáltal arra próbálom őket nevelni, hogy értékeljék és helyesen éljék meg egymás munkáját, érdeklődési körük szélesedjen.

Az év eleji szociometriai felmérésem, valamint az érdeklődésükről való kérdőíves felmérés jelentős támpontot adott a munkámhoz, a különböző tevékenységi formák megválasztásához.

A szabad idő tevékenységei között kiemelt szerepe van a tantermi és szabadtéri játékoknak is. Minden egyes játéknál keresem a tanításával elérhető testi, világnézeti, erkölcsi és esztétikai nevelési célokat (pl. az akadályok csoportban való leküzdése, a vereségnek önuralommal való viselése, a közös mozgások harmonikus szépsége stb.), s azok maximális megvalósítására törekszem.

A kötetlen szabad időben – ha az egész csoport játszik –, általában ismert játékokat játszunk, annak több változatát is. Lehetőség van azonban egyéni és kisebb csoportos játékokra is.

Szívesen kölcsönöznek ki tanulóim a könyvtárból, illetve kérnek szüleiktől ajándékba játékok leírását tartalmazó könyveket. A kötetlen szabad időben megtanulnak belőle egy-egy játékot, és örömmel tanítják meg más társuknak is, akár az egész csoportnak. Ilyen módon nagyon sok játékfoglalkozás egy-egy tanuló vezetésével folyik. Természetesen előzőleg én is segíték a játékhoz való felkészülésben (játékmenet, szabálytudat, szervezés stb.).

A játékokban tanulóim spontán módon, „fájdalommentesen” gyakorolhatják azokat a kívánatos viselkedésmintákat, amelyeket az iskolai munkában és magatartásban szükségesnek tartunk.

A játékokban természetes az együttműködés, segítség a lemaradónak, a gyengébbnek, az egymásért érzett felelősség, hiszen a játék csak akkor sikerül, ha mindenki betartja szabályait.

Tanulóim legszívesebben a futó- és fogójátékokat játsszák. Ez érthető is, hiszen mozgásigényüket ez elégíti ki a legjobban. Egy játéknak a tanulók által ismert vagy kitalált, illetve egyéb helyről hozott formáját is eljátsszuk. Felhasználjuk hozzá a különböző játékeszközöket is. A „Páros halász” c. játéknál a játéktéren kuglikat helyezünk el, és nemcsak megérintés esetén lesz egy-egy tanulóból halász, hanem akkor is, ha a kugli felborul vagy elmozdul.

Ha hosszabb idő áll rendelkezésünkre, nagyobb sétákat teszünk. Sétánkat mindig játékkal is összekapcsoljuk, melyhez a szükséges felszereléseket magunkkal visszük. A sétát, a játékot gyűjtőmunkával is összekapcsoljuk. Érdekes alakú ágakat, gyökereket, műanyag hulladékokat, színes cserépdarabokat, köveket, könnyű fémdarabokat stb. gyűjtünk. Ezek a gyűjtemények a későbbi cselekvő tevékenységek anyagául szolgálnak.

Az „Edzett ifjúságért” mozgalomba oly módon is bekapcsolódunk, hogy a kötetlen szabad időben egyénileg és közösen is gyakoroljuk a kisdobos-háromtusa számait. Nagy öröm és maradandó élmény a téli időszakban a szánkózás, a hócsata, a hóvárépítés és a szobrászkodás a hóban.

A szabad időös tevékenységek megtervezésénél építke a korszerű technikai eszközökre is. Ezek sok segítséget nyújtanak munkám során a közművelődésre való nevelésben.

A „figyelő” figyelemmel kíséri a heti műsort, segítségével kiválogatja azokat az adásokat, melyeket meghallgatásra, megtekintésre ajánlunk (Kuckó, Idésüss stb.). A „figyelős” felelősöket havonként váltjuk, így minden tanulónak lehetősége van arra, hogy megfigyelje azokat a szempontokat, amelyek alapján az ajánló műsorterve összeállítjuk. Így tanulóim megtanulják azt, hogy csak az életkoruknak, érdeklődési körüknek és ismereteik bővítésére alkalmas műsorokat válasszanak ki megtekintésre, illetve meghallgatásra a heti műsor programjából. Így hétvégeken sem töltik egész napjukat a televízió, illetve rádió mellett. Több idejük jut egyéb szórakozásra, munkára, valamint az idejüknek a szabadban való töltésére is.

Az Iskolatelevízió adásait közösen nézzük meg, ezek útján sok ismerethez jutnak a tanulók. Utána meg is vitatjuk az ott látottakat.

Különös gonddal készülünk a napközi otthoni ünnepélyekre (télapó, karácsony, húsvét, anyák napja, gyermeknap stb.). Arra törekszem, hogy az ünnepélyek zenei programja elmélyítse bennük az ünnep hangulatát, tartalmát. Ügyelek arra is, hogy a zenei keret jól illeszkedjék az ünnep mondani-valójához. Ezeknek a megbeszélését, összeállítását a gyermekek bevonásával végzem. Ezeken a hagyományos ünnepélyes alkalmakon kívül néhány szép népi ünnepet is felújítunk: a tavaszköszöntőt, a szüreti mulatságot stb.

Meghonosítottuk csoportunkban – éppen a napközi otthon családias jellege is indokolja ezt – a gyermekek névnapjának csoportos, dalos megünneplését. Ilyenkor közösen elmondjuk Nemes Nagy Ágnes „Köszöntő” című versét, s utána a sok szép népdalunk közül választunk, amelyek alkalmasak az ünneplésre, majd a tanulók és az ünneplést kívánságai alapján megzenésített gyermekverseket hallgatunk és énekelünk. A gyermekek egy-egy dalon, énekes játékon vagy zeneművön keresztül sajátos, újszerű kapcsolatba kerülnek a világgal: új viszony alakul ki köztük és társaikkal, köztük és szűkebb, tágabb környezetük között.

A különböző zenei tevékenységek mellett tanulóim szívesen fogadják a diavetítést is. A tanítási órákhoz hasonlóan a napközi otthonban sem lehet ötletszerűen alkalmazni: csak tervszerű, pedagógiai-lag átgondolt, módszerében változatos módon. Csak így fordíthatjuk ugyanis a benne rejlő lehetőségeket nevelési céljaink elérésére.

A diafilmek megmozgatják a tanulók képzeletét, mert a mesék, olvasmányok hőseiről, azok környezetéről, viseletéről vizuális élményhez juttatják a tanulókat. A diafilmek határozottan szolgálják az esztétikai nevelést is. Ez elsősorban a művészetek körében készült diákra érvényes, amelyek témájuknál fogva közvetítik a művészi szépet, de előfordul egyéb, más témájú diáknál is, hogy a kép-, a színhatás, a kidolgozás esztétikailag is figyelemreméltó.

A vetítés után megbeszéljük a diafilmek útján szerzett új, irodalmi, esztétikai, művészeti, társadalmi stb. ismereteket, főleg akkor, amikor a tanulmányi anyaghoz különösen illő diafilmet vetítünk.

Olyan vetítést is szoktunk szervezni, amikor esetleg nem egy teljes diát, csak néhány kiragadott képet vetítünk le, olyanokat, amelyek jól motiválják a tananyagot.

A cselekvő tevékenység fejlesztésére is különös gondot fordítok. A tanulókat aktivizálom a foglalkozást megelőző vagy követő tennivalók elvégzésére: átrendezik a termet, előkészítik a vetítést, a vetítőbrigád kezeli a gépet, a kijelöltek olvassák a szöveget, a megbízottak irányítják a filmet követő dramatizálást stb.

A vetítést igen sok, kitűnően felhasználható nevelési alkalom teszi változatosabbá, még akkor is, ha a gyermek által ismert film kerül vetítésre. A szöveg olvasását is változatosabbá szoktam tenni oly módon, hogy változtatva olvastatok, versenyszerűen. Olyan eset is előfordul, hogy csak képet mutatok, s a tanulók megfogalmazzák hozzá a szöveget. (Ismert mese, vers, olvasmány stb. esetében.) Sok filmet szoktunk dramatizálni, akár a teljeset, akár annak egy-egy részletét. Szoktunk a filmekről rajzot is készíteni. Ilyen és sok hasonló ötlettel tehetjük értékessé, vonzóvá, változatosabbá és nevelői szándékainknak megfelelővé a vetítést.

Az utóbbi évek során jó kapcsolatunk alakult ki a kultúrotthonnal is. Ezért már többször volt lehetőségünk egy-egy mesészház megtekintésére a kultúrotthon szervezésében. Élményben gazdag szabad időös tevékenységek voltak ezek is. Az élő színház nagyon vonzotta tanulóimat. Kezdetben el sem tudták képzelni, milyen is az igazi színház, hiszen közülük még sokan nem jutottak el színházi előadásokra. A műsor is koruknak és érdeklődésüknek megfelelő volt, és másnap igazi élvezettel beszéltük meg az előadást. A közvetlen találkozás a színészekkel, a velük való azonosulás felkeltette további érdeklődésüket a színházi előadások iránt. Több mesedarabot néztünk meg, pl.: Az erdei tündér, Rigócsőr királyfi stb.

Szintén a kultúrotthon szervezésében nézhettünk meg különböző filmeket is. A filmet, közvetlenül megtekintése után, vagy ha erre már nincs mód, a legközelebbi adandó alkalommal éppen sajátos

formanyelve miatt megbeszéljük egy-egy epizód felidéztetésével, egy-egy mulatságos, kedves, érzelmileg hatékony rövid cselekmény felelevenítésével. A legtöbb filmről illusztrációt is készítenek tanulóim kisebb csoportokban a „Mese, mese, mátka” című rajzos mesenaplóba.

Alig vitatható felismerés, hogy „Az általános iskolai nevelés és oktatás terve” című dokumentumban előírt követelmények teljesítése az alsó tagozatban is szükségessé teszi a jól működő könyvtárat. A napközi otthon pedig ezen követelmény teljesítését is hivatott segíteni. A könyvtár nagyon fontos információs központ. A könyv azonban önmagában nem elég az iskola kulturális tevékenységének alátámasztására. A könyvtáros személye, jó szakmai-pedagógiai felkészültsége legalább annyira fontos, mint a könyvvállomány gazdagsága.

A tanulóknak egyre elmélyültebb a kapcsolata a községi, illetve iskolai könyvtárral, valamint a könyvtárosokkal. A könyvtárosokkal való kapcsolat során én is segítőtársakra találtam. Minden tanulóknak ugyanis szüksége van a könyvtárhasználat technikájára. Szabad időben kisebb csoportokkal ellátogatunk a könyvtárba. Itt elmagyarázzák az új tagoknak a kölcsönzést, beszélnek a jegyzetelés módjáról is. A könyvtáros koruknak és érdeklődésüknek megfelelő könyvekkel látja el a tanulókat. A kötetlen szabad idejükben egyre szívesebben olvasnak, még a gyengébben olvasó tanulók is.

A napközi otthonban mód van arra is, hogy a gyermekeket rászoktassuk a lexikonok és folyóiratok használatára, megkedveltessük azokat, segítőtársat kell hogy lássanak bennük.

A folyóiratok a folyamatos önművelődés nélkülözhetetlen eszközei. Ezért is nagyon örülök annak, hogy szívesen megveszik és olvassák a gyermeklapokat. Szeretik rejtvényeit és feladványait is. Sokszor közös munkával jutnak el a megoldásig, melyet nagyon élveznek. Észrevették tanulóim, hogy a lapoknak vannak állandó és változó rovatai. Ha az állandó rovatok közül megtetszett valamelyik, alig várják a további számait.

A változatos tevékenységi formák tág lehetőséget adnak nevelési feladataink megoldására, melyek a tevékenységek során összefonódva, komplex módon jelentkeznek.

Az együtt végzett tevékenység olyan csoportokat, kisebb közösségeket alakít ki, amelyben elevenné, vonzóvá válik az együttlét, a társas élet, és pozitív kapcsolatok jönnek létre a közösség tagjai között.

A szabad idő tevékenységei megfelelő szervezéssel módot adnak a munka megszerettetésére, ennek révén a munkaerő fejlesztésére is. Ha kiegyensúlyozott, nyugodt tanulókat nevelünk, akkor már megvalósítottuk az egészséges életmódra nevelés jelentős részét is.